

Titel: En literair Anmeldelse

Citation: "En literair Anmeldelse", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K8*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2005 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-la-txr-root.pdf> (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K8

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredegørelse

1. Bibliografiske data
2. Manuskripter
3. Tilblivelseshistorie
4. Udgivelsesmåde

1. Bibliografiske data

En literair Anmeldelse. To Tidsaldre, Novelle af Forfatteren til »en Hverdagshistorie«, udgiven af J.L. Heiberg. Kbhv. Reitzel. 1845, anmeldt af S. Kierkegaard var færdig fra Bianco Lunos Bogtrykkeri den 26. marts 1846.* Bogen udkom den 30. marts, kostede 3 mark (dvs. 48 sk.) og kunne fås hos universitetsboghandler C.A. Reitzel.*

Formatet er lille oktav, ca. 135 x 210 mm.* Omfanget er 114 sider, svarende til 7 $\frac{1}{8}$ ark. Siderne tælles med arabertal; de første fem sider er upagineret. Titelbladet gengives på illustration 1.

En literair Anmeldelse.

To Tidsaldre, Novelle af Forfatteren til „en Hverdags-
historie“, udgiven af J. L. Heiberg.
Kbhv. Keigel. 1845,

anmeldt

af

S. Kierkegaard.

Kjøbenhavn.

Hos Universitetsboghandler C. A. Keigel.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1846.

Ved en intern kollation af fire eksemplarer af *En literair Anmeldelse* (forkortet LA) er der ikke konstateret afvigelser. De benyttede eksemplarer er:

- A** Søren Kierkegaard Forskningscenterets arbejds eksemplar, tilhørende G.E.C. Gads Forlag (tidligere hos dr.phil. h.c. Gustaf Bernström, Göteborg; tidligere hos greve Albert Ehrensvärd, Tosterup i Skåne).
- B** Det Kongelige Biblioteks eksemplar, katalogsignatur M, 27674, 8°.
- C** Det Kongelige Biblioteks eksemplar, katalogsignatur 57, - 146 - 8°.
- D** Det Kongelige Biblioteks eksemplar, katalogsignatur 57, - 146 - 8°.

2. Manuskripter

Til LA findes følgende manuskripter bevaret, alle i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kongelige Bibliotek. Rækkefølgen afspejler kun tilnærmelsesvis tilblivelseskronologien, som vil blive udredt i afsnit 3.

- LA 1 Kladde til »Indledning« (SKS 8, 11-26) og »Udsigt over Indholdet i begge Dele« (SKS 8, 26-32).
18 blade i 4°.^{*}
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 196 x 241 mm.^{*} Naturfarvet hæftesnor.
Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. På bl. [8r] findes en bemærkning skrevet med blyant: »Dette bruges siden«. Teksten på bl. [2r]-[11v] udgør kladde til »Indledning«, og teksten på bl. [12v]-[13v] udgør kladde til de første sider af det efterfølgende kapitel »Udsigt over Indholdet i begge Dele«; yderspalten indeholder tilføjede henvisninger i form af sidetal til novellen. Bl. [1], [12r] og [14]-[17] er ubeskrevet; bl. [18] er afrevet, og den tilbageværende bladrest er ligeledes ubeskrevet.
Mange korrektioner.
(Pap. VII 1 B 93 + 96)
I hæftet findes indlagt en afreven lap og et løst blad:
- 1.1 1 afrevet lap af et blad i 4°.
Papir: postvelin. Mål: 215 x ? mm.
Lappen udgør kladde til fodnoten bl. [2r] i ms. 5.2 (SKS 8, 13,29-34). Bl. [1v] er ubeskrevet.
Én korrektion.
(Pap. VII 1 B 94)
- 1.1
- 1.2 1 blad i 4°.
Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 207 mm.
Bladet rummer to tekster, der begge udgør kladde til »Indledning« (ms. 2). Den første tekst på bladet udgør afslutningen på bl. [11v] og den anden, korte tekst er en tilføjelse til bl. [7v], begge i ms. 2. Bl. [1v] er ubeskrevet. Én sletning med blækløkker.
Ingen korrektioner.
(Pap. VII 1 B 95)
- 1.2
- 1 (B-fort. 353a; KA, B pk. 31 læg 1; Pap. VII 1 B 93-96)
- 2 Spredte udkast og kladde til »Indledning« (SKS 8, 11-26), kladde til kapitel I (SKS 8, 26-32), spredte udkast til afsnittene »Revolutions-Tiden« og »Nutiden« i kapitel III (SKS 8, 59-106).
- 2.1 1 blad i 4°.
Ingen paginering.
Papir: gulligt koncept. Mål: 170 x 207 mm.

Teksten er skrevet i sidens fulde bredde med tilføjelser i begge marginer. En tilføjelse er omgivet af store parenteser skrevet med blyant. Bl. [1r] indeholder spredte udkast til begyndelsen af kapitel I, afsnittet med overskriften »Udsigt over Indholdet i begge Dele« (SKS 8, 26-32). Bl. [1r] er ubeskrevet.

Få korrektioner.
(Pap. VII 1 B 97)

2.1

2 løse blade i 4°.

2.2

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 207 mm.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bl. [2v] er ubeskrevet. Teksten, der er en variant af teksten på s. 2 i ms. 5.2, er påbegyndt som renskrift, men siden kasseret for at danne kladdeforlæg til den endelige version af teksten.

Få korrektioner.
(Pap. VII 1 B 98)

2.2

(B-fort. 353a; KA, B pk. 31 læg 1; Pap. VII 1 B 97-98)

2

Kladde og spredte udkast til kapitlerne I-III. 5 sammenhæftninger. Teksten er fortløbende mellem de fire første sammenhæftninger og består af 6 + 8 + 12 + 10 + 7 blade, i alt 43 blade i 4°.

3

3.1

Sammenhæftning 1. Spredte udkast og kladde til kapitel I »Udsigt over Indholdet i begge Dele« (SKS 8, 26-32). Sammenhæftningen indeholder kladde til hele første afsnit i kapitel I, under overskriften »1. / Udsigt over Indholdet i begge Dele«, og til de tre sider (bl. [5v]-[6v]) af kapitlets andet afsnit, med overskriften »2. / En æstetisk Opfattelse af Novellen og dens Enkeltheder.« (SKS 8, 32-58).

1 sammenhæftning af 6 folioark, i alt 12 sider i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 207 mm. Sort hæftesnor.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. På bl. [6v] er en længere tilføjelse skrevet på langs ad siden.

Mange korrektioner.

(Pap. VII 1 B 99)

3.1

3.2

Sammenhæftning 2. Spredte udkast og kladde til fortsættelsen af afsnittet »2. / En æstetisk Opfattelse af Novellen og dens Enkeltheder.« i kapitel I, der blev påbegyndt i ms. 3.1.

1 sammenhæftning af 8 folioark, i alt 16 sider i 4°.

Ingen paginering, bortset fra bl. [1r], der med blyant er pagineret »33«; pagineringen stammer fra renskriften (ms. 5.2). Teksten, der er en variant af teksten på s. 33 i ms. 5.2, er påbegyndt som renskrift, men siden kasseret for at danne kladdeforlæg for den endelige version af teksten.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 207 mm. Sort hæftesnor.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bl. [8v] er ubeskrevet. På bl. [2r] er en længere tilføjelse skrevet på langs ad siden, og på bl. [6r] er med blyant tilføjet henvisningen til *To Tidsaldre* »p 66«. *

Mange korrektioner.

(Pap. VII 1 B 100)

3.2

3.3

Sammenhæftning 3. Spredte udkast og kladde til resten af kapitel II, der blev påbegyndt i ms. 3.1, bl. [5v] og kladde til begyndelsen af kapitel III med titlen »Udbytte for lagttagelsen af de tvende Tidsaldere«. Teksten rummer ligeledes kladde til begyndelsen af afsnittet »Revolutions-Tiden« i kapitel III.

1 sammenhæftning af 12 folioark, i alt 24 sider i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 204 mm. Sort hæftesnor.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bl. [1] er ubeskrevet. Øverst i marginen på bl. [12r] er med blyant tilføjet et stort dobbeltkors til indvisning af tilføjelsen i ms. 3.4.1.

Mange korrektioner.

(Pap. VII 1 B 101 + 103)

Mellem bl. [10] og [11] findes indlagt 1 blad:

3.3.1 1 løst blad i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 170 x 207 mm. Nederste venstre hjørne af bladet er afrevet.

Bladet er beskrevet i sin fulde bredde; det bærer spor efter foldning to gange på langs og én gang på tværs.

Få korrektioner.

(Pap. VII 1 B 102)

3.3.1

3.3

3.4 Sammenhæftning 4. Spredte udkast og kladde til fortsættelsen af afsnittet »Revolutions-Tiden« i kapitel III, der blev påbegyndt i ms. 3.3, bl. [11v], og udkast samt kladde til begyndelsen af afsnittet »Nutiden.«

1 sammenhæftning af 10 folioark, i alt 20 sider i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 204 mm. Sort hæftesnor.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bl. [1v] er ubeskrevet. På bl. [1r] er tilføjet med blyant »To Tidsaldere / p. 73«. De første to blade, der er klippet ud af sammenhæftningen, har begge været beskrevet, hvilket fremgår af bogstavrester på de tilbageværende bladrester. Bladene er flyttet til ms. 5.3, hvor de udgør bl. [37]-[38].

En del korrektioner.

(Pap. VII 1 B 107-108)

Ved sammenhæftning 4 findes 2 lapper:

3.4.1 En uregelmæssigt afrevet lap af et blad i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x ? mm.

På bl. [1v] er med blyant tilføjet et stort dobbeltkors.

Teksten er en tilføjelse til ms. 3.3, bl. [12r], hvor der i marginen med blyant ligeledes er tilføjet et dobbeltkors.

Ingen korrektioner.

(Pap. VII 1 B 104)

3.4.1

3.4.2 En uregelmæssigt afrevet lap af et blad i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 145 x ? mm.

Lappen er beskrevet i sin fulde bredde.

Få korrektioner.

(Pap. VII 1 B 105)

3.4.2

(Pap. VII 1 B 104-105 + 107-108)

3.4

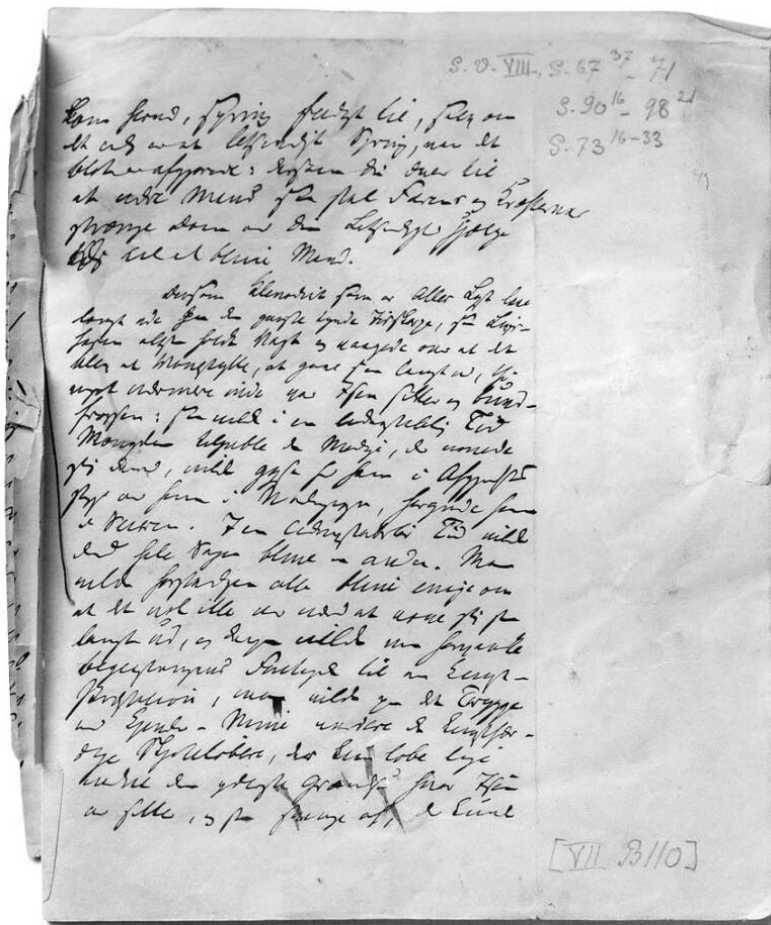
3.5 Sammenhæftning 5. Spredte udkast og kladde til fortsættelsen af afsnittet »Nutiden« i kapitel III, der blev påbegyndt i ms. 3.4, bl. [8v].

1 sammenhæftning af 7 folioark, i alt 14 sider.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 205 mm. Sort hæftesnor.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bl. [6v]-[7v] er ubeskrevet. De første fire blade, der er klippet ud af sammenhæftningen, har alle været beskrevet, hvilket fremgår af bogstavrester på de tilbageværende bladrester (se illustration 2).

2. Sammenhæftningen med de fire afklippede blade (ms. 3.5)

På bl. [1v] er med blyant tilføjet et dobbeltkors til indvisning af marginaltilføjeisen bl. [3r], der ligeledes med blyant er forsynet med et dobbeltkors. På bl. [4v] findes sletninger med blyant både i inder- og yderspalten. Sletningen i yderspalten fortsætter om på bl. [4r].

En del korrektioner.
(Pap. VII 1 B 110)

3.5

(B-fort. 353a; KA, B pk. 31 læg 1; Pap. VII 1 B 99-108 + 110)

3

4

Kladde til afsnittet »Nutiden« (SKS 8, 66-106). Manuskriptet består af 1 stort kladdehæfte. Hæftet indeholder 2 løse, indlagte blade og ½ folioark samt 1 løst, foldet ark, der indeholder 2 løse blade.

De 2 løse blade indlagt i kladdehæftet rummer kladde til dele af afsnittet »Nutiden«, det halve folioark rummer en disposition i tre punkter med overskrifterne »Spændingen«, »Misundelse« og »Nivelleringen«, alle temaer i afsnittet »Nutiden«. Det foldede ark med de 2 løse blade indeholder spredte udkast og kladde til »Forord«. Hæftet rummer en redaktionel bemærkning på bl. [13v] skrevet med blyant: »Her indføres alt det om Publikum«.

Ingen paginering, bortset fra, at bl. [2r], hvor afsnittet »Nutiden« begynder, er pagineret »87.« Pagineringen stammer fra renskriften, hvor samme afsnit også begynder s. 87.

4.1

Kladde til afsluttende del af afsnittet »Nutiden«.

Kladdehæfte i 4° med omslag af groft, gråligt konceptpapir, i alt 24 blade.

Ingen paginering, bortset fra bl. [2r], der med blyant er pagineret »87.«

Papir: gulligt koncept. Mål: 198 x 245 mm. Hæftesnor i naturfarvet sejl garn.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser, heraf to med blyant. På bl. [24v] er siden beskrevet i fuld bredde.

På indersiden af foromslaget står: »Opblussende Begeistring og kløgtig Indolents er Alternationerne – de maa gennemføres overalt.« Bl. [1] er ubeskrevet. På bl. [5v] er en tilføjelse slettet med blyant, nederst på bl. [8v] er bemærkningen »Dette henhører til det om: Misundelse« skrevet og siden slettet med blyant. På bl. [13v] er tilføjelsen »Her indføres alt det om Publikum« skrevet med blyant og indvist i inderspalten med et dobbeltkors.

Mange korrektioner.

(Pap. VII 1 B 111-112 + 114 + 117-121 + 123-125 + 127-131)

I kladdehæftet er indlagt følgende:

4.1.1 1 beklippet lap af et blad i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 168 x 204 mm.

Bladet er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten én tilføjelse. Bladet har spor efter sammenfoldning. Teksten er kladde til en del af afsnittet »Nutiden« og er indvist med blåkrift i ms. 3.2, bl. [6v].

En del korrektioner.

(Pap. VII 1 B 113)

4.1.1

4.1.2 1 blad i 4°.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 204 mm.

Bladet er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten margin. Teksten på bl. [1r] er en tilføjelse til ms. 3.2, bl. [13v]. Bladet har spor efter sammenfoldning; bl. [1v] er ubeskrevet.

Én korrektion.

(Pap. VII 1 B 122)

4.1.2

½ ark i fol.

4.1.3 Ingen paginering.

Papir: svært, ribbet; vandmærke: bikube, stående på en sokkel med bogstaverne C & I H[ONIG.]. Mål: 209 x 340 mm. Arket bærer spor efter foldning på tværs.

Bl. [1r] er beskrevet i arkets fulde bredde, bl. [1v] er ubeskrevet. Teksten er en disposition i tre punkter over temaer i afsnittet »Nutiden« (i kapitel III) og dækker omtrent den sidste halvdel af dette afsnit.

Dispositionens punkter er nummereret 1-3; nr. 1 består kun af overskriften »1) Spænding«; nr. 2, der omhandler misundelse og begejstring, har ingen overskrift; nr. 3, der har overskriften »3) Nivellere«, indeholder desuden tre underpunkter mærket med bogstaverne a-c. Nederst på bladet findes en bemærkning til udformningen af dispositionens emner: »Jeg skal nu ved nogle dialektiske Bemærkninger see at naae de concrete Prædikater, i hvilke den novellistiske Gjengivelse af Nutiden viser sig i sin Reflex i det Huslige, og Omgangs-Livet.«

Få korrektioner.

(Pap. VII 1 B 126)

4.1.3

4.1.4 2 blade i 4°.

Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 205 mm.

Bladet er foldet på langs, med en bred yderspalte og en smal inderspalte. Teksten er kladde til dedikationen. På bl. [1r] er der med blyant skrevet: »To Tidsaldre / p. I«; på bl. [1v] står dedikationen: »Den navnløse – og dog

saa navnkundige / Forfatter af Hverdagshistorien /
helliges dette lille Skrift.« Bl. [2v] indeholder udkast til
»Forord«; bl. [1r] er ubeskrevet.
Ingen korrektioner.
(Pap. VII 1 B 133 + 134)

4.1.4

1 folioark, i alt 2 blade i 4°.

4.1.5 Bladene rummer kladde til »Forord«. Det foldede ark er
fra bl. [1v] med blyant pagineret 1-3.
Papir: gulligt koncept. Mål: 169 x 205 mm.
Bladene er beskrevet i deres fulde bredde. Bl. [1r] er
ubeskrevet. På bl. [1v] er der foretaget en
understregning og en tilføjelse med blyant. Teksten har
overskriften »Forord.«
En del korrektioner.
(Pap. VII 1 B 132)

4.1.5

(Pap. VII 1 B 113 + 122 + 126 + 132-134)

4.1

(B-fort. 353; KA, B pk. 31 læg 1; Pap. VII 1 B 111-114 + 117-134)

4

5 Renskrift af LA. Det fremgår af bemærkningen »For Sætteren / Sættes med
Petit«, at renskriften tillige har fungeret som trykmanuskript. Renskriften
består af 78 blade, i alt 156 sider. Bladene er foldet på langs; en bred
inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. De to første blade af
renskriften, dvs. titelbladet og »Forord«, er ikke foldet på denne måde, og
teksten er her skrevet i bladenes fulde bredde. Titelbladet og »Forord« samt
det lange afsnit »Nutiden« i kapitel III er skrevet på groft konceptpapir, mens
resten, fra »Indledning« til »Revolutions-Tiden«, er skrevet på gulligt
konceptpapir. Teksten er fortløbende mellem de enkelte dele, og renskriften
indeholder følgende dele:

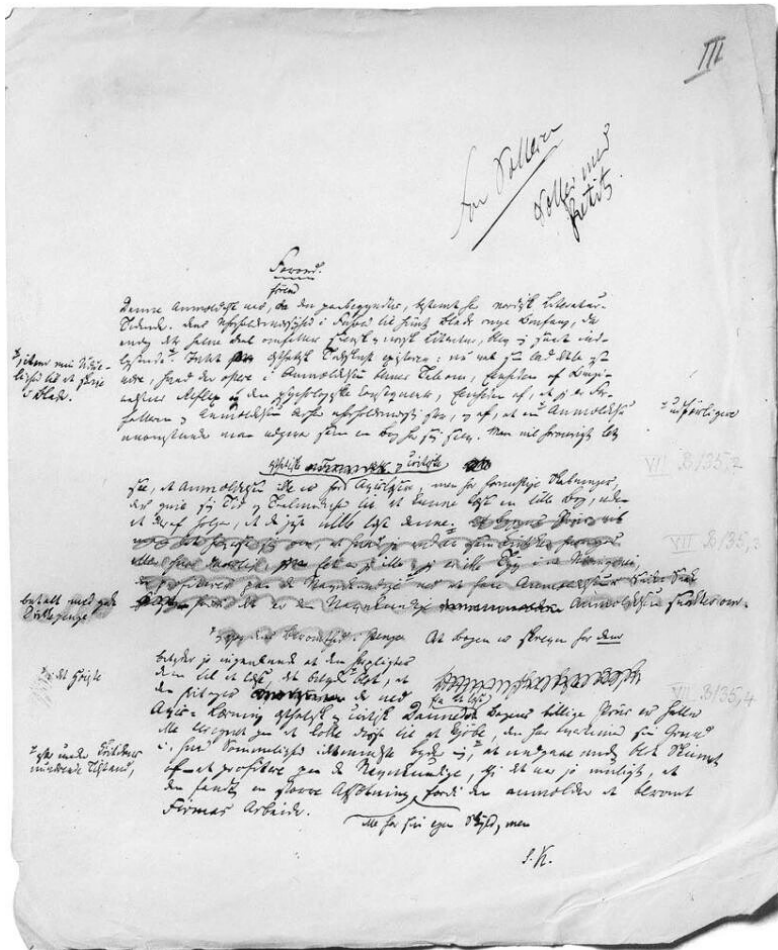
5.1 Titelblad, dedikation og forord.

2 blade i 4°.

Bladene er med blyant pagineret I-IV.

Papir: groft koncept. Mål: 199 x 244 mm.

Titelbladet er angivet på s. I, dedikationen på s. II og forordet på s.
III. På bl. [2r] er dateringen »Februar 1846. SK« slettet med tætte
blækløkker (se illustration 3)

3. Renskriften af »Forord« med den slettede datering og signering (ms. 5.1, bl. [2r])

En del korrektioner.

På s. III er en passage og en tilføjelse slettet med blyant; side IV er bortset fra pagineringen ubeskrivet.
(Pap. VII 1 B 135,1-4)

5.1

5.2

»Indledning« (SKS 8, 11-26), kapitel I »Udsigt over Indholdet i begge Dele« (SKS 8, 26-32), kapitel II »En æsthetisk Opfattelse af Novellen og dens Enkeltheder« (SKS 8, 32-58) og kapitel III »Udbytte for lagttagelsen af de tvende Tidsaldere« (SKS 8, 58-106) indtil afsnittet »Nutiden«.

44 blade i 4°.

De 44 blade er pagineret med blyant. Bl. [1]-[5] er på hver anden side (højresiderne) pagineret 1-9, bl. [6r]-[11r] er på hver side pagineret 11-21, bl. [12]-[44] er på hver anden side (højresiderne) pagineret 23-86. Bl. [16], [20], [26], [36] og [37] er på versosiderne med blyant pagineret henholdsvis 40, 52, 72 og 74. Bl. [21v] er med rødkridt pagineret 42. Bl. [39] er klippet midt over, begge dele er bevaret, og rectosiden (s. 75) med rødkridt mærket »a« (øverst i yderspalten), »76a« (midt i yderspalten), og på versosiden (s. 76) med rødkridt mærket »77a« (øverst i yderspalten) og »77b.« (midt i yderspalten).

Papir: gulligt koncept. Mål: 171 x 207 mm.

Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. På bl. [1r] er »To Tidsaldre / Novelle / af / Forfatteren til 'En Hverdags-Historie' / Udgiven af Johan Ludvig Heiberg. / Reitzel. 1845.« slettet med blyant. Ved siden af sletningen er med blæk skrevet »Indledning«. På bl. [16r] er hele fodnoten (indvist svarende til SKS 8, 33,17) slettet med blyant. På bl. [44v] er overskriften og de to første liniertil det andet afsnit i kapitel III (»Nutiden«) slettet med blyant, og afsnittet er i stedet

- påbegyndt på bl. [1r] i ms. 5.3.
En del korrektioner.
(Pap. VII 1 B 109 + 135,5-12)
- 5.2
- 5.3 Det andet afsnit i kapitel III (»Nutiden«) og resten af LA.
32 blade i 4°.
De 32 blade er på hver anden side (højresiderne) pagineret med blyant; bl. [1r] (s. 87) er dog pagineret med blæk. Bl. [12v] og [32v] er ubeskrevet. På bl. [9r] er sidetallet 103 ændret fra 105, der igen er ændret fra 104. Bl. [11v] er slettet med kraftige blyantstreger, tre tilføjelser udfylder næsten hele yderspalten (se ms. 5.3.1). Bl. [7r]-[8v] øverst er slettet med store blyantskryds; på bl. [26r] er dele af en marginaltilføjelse slettet med blæk, og på bl. [28r] og [31r] er der med blyant slettet tekst i både inder- og yderspalten.
Papir: gulligt koncept. Mål: 200 x 246 mm.
Bladene er foldet på langs; en bred inderspalte rummer tekst, yderspalten tilføjelser. Bl. [1r] har overskriften »Nutiden.«
Tilføjelsen på bl. [2v] er klippet af bladet; bl. [21] er klippet over to tredjedele nede af bladet, men begge dele er bevaret. Den bortredigerede tekst på bl. [7r]-[8v] stod i renskriften, hvad der svarer til SKS 8, 74,32. Bl. [11v] er kasseret renskrift, der har dannet kladdeforlæg for den endelige version på bl. [12r]. Den nederste halvdel af bl. [12r] er beskrevet i sidens fulde bredde. Første afsnit på bl. [14v] er omkranset med blyantsparenteser, og hele afsnittet er slettet med blyant. På bl. [29r] og [31r] er den slettede tekst i inderspaltten i to tempi omskrevet i yderspalten og derefter indvist i inderspaltten.
En del korrektioner.
(Pap. VII 1 B 115 + 135,13-17)
- 5.3.1 En side med kasseret renskrift, der danner kladdeforlæg for renskriften på bl. [12r] (SKS 8, 79,16-80,26) i ms. 5.3.
1 blad i 4°.
Renskriften på bl. [11v] er blevet kasseret, formentlig pga. de tre omfattende tilføjelser i yderspalten. Det kasserede har siden dannet kladdeforlæg for fortsættelsen af renskriften på bl. [12r], hvor de tre tilføjelser er blevet ind- og omarbejdet i den løbende tekst. Hele den nederste halvdel af bl. [12r] er beskrevet i bladets fulde bredde, og bagsiden (bl. [12v]) er ubeskrevet.
Papir: gulligt koncept. Mål: 200 x 246 mm.
Bladet er foldet på langs; inderspaltten rummer tekst, yderspalten tilføjelser.
Få korrektioner.
(Pap. VII 1 B 116)
- 5.3.1
- 5.3 (Pap. VII 1 B 115-116 + 135,13-17)
- 5 (B-fort. 353a; KA, B pk. 31 læg 2; Pap. VII 1 B 115-116 + 135)

3. Tilblivelseshistorie

LA er en anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *To Tidsaldre* (ktl. 1563), der blev annonceret som udkommet i *Adresseavisen*, nr. 255, den 30. okt. 1845. Hvor hurtigt SK anskaffede den efter udgivelsen, vides ikke; men en bemærkning til slut i LA antyder, at han før arbejdet med bogen allerede i nogen tid har

gjort sig overvejelser om *To Tidsaldre*, som han har læst »oftere«:

Min Stilling kan da ikke blive en travl Critikers, der efter i en Hast at have bladet lidt i en Bog i et Anfald af Godmodighed griber Pennen for at henlede Andres Opmærksomhed paa Bogen. Jeg har tvertimod oftere selv læst den igjennem, og ønsker, at den ærede ubekjendte Forfatter vilde betragte denne maaskee uforholdsmæssige Anmeldelse som et Tegn paa min Erkjendtlighed for Nydelsen, jeg har havt ved at læse, og fundet i Overeensstemmelse med Mindet om saa mangen tidligere Nydelse, jeg skylder dette Firma.*

Med »dette Firma« menes fru Gyllembourgs sædvanlige pseudonym »Forfatteren til en Hverdagshistorie«. I indledningen til bogen gør SK opmærksom på, at det ikke er første gang, han giver sig af med at anmelde denne forfatter: »Det Første jeg har skrevet indeholdt blandt Andet nogle anmeldende Ord eller rettere en Udgydelse betræffende disse Noveller.«* Der hentydes her til en passage i debutværket *Af en endnu Levendes Papirer* (1838), hvor han behandler »den Cyclus af Noveller, der skyldes Hverdagshistoriens Forfatter«.*

I indledningen til *LA* læser man også: »Efter 7 Aars Forløb er det da mit Ønske anden Gang, afsluttende, at gjøre Forsøget og atter med en Hverdags-Historie.«* Men denne angivelse af 7 år som afstand mellem de to udgivelser stemmer ikke helt, da *Af en endnu Levendes Papirer* udkom den 7. sept. 1838, altså ca. 7½ år før udgivelsen af *LA* den 30. marts 1846. Imidlertid viser ordvalget »er det da mit Ønske (...) at gjøre Forsøget«, at hvad der tænkes på, er et imaginært tidspunkt for værkets påbegyndelse eller planlægning. Da det angivne »Ønske« godt kan være undfanget allerede i november 1845 under læsning af *To Tidsaldre* eller med sikkerhed i december, jf. nærmere nedenfor, ophæves uregelmæssigheden på det halve år næsten, og angivelsen 7 år, der skal opfattes som omtrentlig, kommer til at stemme.

En måneds tid før udgivelsen af *LA* var *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* udkommet den 27. feb. 1846. Siden hen i *Om min Forfatter-Virksomhed* (1851) skriver SK, at »den lille literaire Anmeldelse af Novellen 'to Tidsaldere' fulgte saa umiddelbart paa 'Afsluttende Efterskrift', at den næsten er samtidig« (s. 11, note 2).

Tilblivelsen af *LA* skal ses på baggrund af, at SK egentlig havde tænkt at afslutte sit forfatterskab med *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Denne hensigt udmønter sig i »En første og sidste Forklaring«, der afslutter bogen.* Optegnelsen JJ:363 fra sommeren 1845 er formet som et udkast til pseudonymet Climacus' overvejelse om sin livsopgave.* Den bærer overskriften »Et muligt Slutningsord til alle de pseudonyme Skrifter af Nicolaus Notabene« og bestyrker derfor formodningen om, at SK allerede tidligt havde tænkt at lade *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* runde af med en vedgåelse af pseudonymerne og en status over forfatterskabet kombineret med en afsked med læseverdenen.

Om sine fremtidsplaner efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* ytrer SK sig i journalerne. Han kredser om muligheden af at blive præst på landet, jf. JJ:415 fra 7. feb. 1846, der lyder således:

Min Idee er det nu at uddanne mig til at blive Præst Jeg har i flere Maaneder bedet Gud om at hjælpe videre, thi for mig har det nu længere staaet tydeligt, at jeg ikke bør være Forfatter mere, hvilket jeg nemlig enten kun vil være ganske ell. slet ikke. Af den Grund har jeg heller ikke samtidigt med Korrektoren begyndt paa noget Nyt, men kun paa den lille Anmeldelse af de to Tidsaldere, der atter er afsluttende.*

Vi erfarer altså, at *LA* udgør en undtagelse, og at den »atter er afsluttende«. Man bemærker her brugen af ordet »afsluttende«, der også optræder i indledningen omtalt ovenfor (»er det da mit Ønske anden Gang, afsluttende, at gjøre Forsøget«). Men lidt senere i samme måned skriver SK i JJ:419, at han i det hele taget kan fortsætte sin litterære virksomhed i form af anmeldelser:

Hidtil har jeg været tjenende ved at hjælpe Pseudonymerne til at blive Forfattere, hvad om jeg nu fremtidig besluttet mig til for den Smule Produktivitet jeg kan indulgere, at gjøre det i Form af Kritik, saa jeg nedlagde hvad jeg havde at sige i Critiker, der ud af et eller andet Skrift viklede mine Tanker, saaledes at de dog ogsaa kunne ligge i Skriftet. Saa undgik jeg dog at blive Forfatter.*

I *Om min Forfatter-Virksomhed* sondres der også klart mellem de to funktioner 'forfatter' og 'kritiker'; det hedder her, at »den lille literaire Anmeldelse af Novellen 'to Tidsaldere' (...) er jo en Frembringelse af mig qva Critiker ikke qva Forfatter« (s. 11, note 2). Dette udtrykkes i *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* således,* at »den jo ikke [er] æsthetisk i Betydning af Digter-Frembringelse men kritisk« (s. 8, note 2). I begge disse tilfælde figurerer *LA* kun i en fodnote.

Den anførte plan om at kunne fortsætte produktiviteten ved at vikle tanker »ud af et eller andet Skrift« var realiseret med *LA*, der gjorde det muligt af fru Gyllembourgs »huuslige Reflex« at udvikle en filosofisk refleks, hvorved stoffet kunne projiceres ud i et større format og perspektivet gøres videre.* Anmeldelsen antog imidlertid, som SK gør det klart i forordet, en sådan karakter og et sådant omfang, at den måtte udgives som selvstændig bog.* Oprindeligt var det meningen, at den skulle offentliggøres i *Nordisk Literatur-Tidende*, der var et ugentligt fire siders søndagstillæg til dagbladet *Fædrelandet*. Med erkendelsen af sin

»Uduelighed til at skrive i Blade« forlader SK også det forsæt, der kom til udtryk i JJ:419. Han skriver i forordet:

Denne Anmeldelse var, førend den paabegyndtes, bestemt for nordisk Literaturtidende. Dens Uforholdsmæssighed i Forhold til hiint Blads ringe Omfang, da endog dets halve Deel omfatter svensk og norsk Literatur, blev mig snart indlysende, item min Uduelighed til at skrive i Blade. Intet æsthetisk Tidsskrift existerer: nu vel, saa lad dette ogsaa være, hvad der oftere i Anmeldelsen bliver Tale om, Eenheden af Omgivelsens Reflex og den psykologiske Consequents, Eenheden af, at jeg er Forfatteren og Anmeldelsen derfor uforholdsmæssig stor, og af, at en udførligere Anmeldelse numomstunder maa udgives som en Bog for sig selv.*

SK har tydeligvis drøftet sin anmeldelses publicering i *Nordisk Literatur-Tidende* med Giødwad, der sammen med Carl Ploug var dansk udgiver af bladet. Dette synes at fremgå af udkastet »En lille faktisk Oplysning«, hvor man læser, at »hiin lille Anmeldelse af Hverdags-Historien var paabegyndt i medio Dec., hvilket Giødwad maa kunne bevidne.«* Dette udsagn er tilsyneladende i modstrid med JJ:415 som citeret ovenfor, hvor det jo hedder, at SK »ikke samtidigt med Correkturen [har] begyndt paa noget Nyt, men kun paa den lille Anmeldelse af de to Tidsaldere«. Med »Correkturen« må menes førstekorrekturen på *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, der strakte sig over januar måned 1846.*

De modstridende oplysninger er dog ikke mere modstridende, end at man kan fastslå, at SK ifølge eget udsagn undfangede ideen til *LA* medio december, men dog først for alvor tog fat på arbejdet i løbet af januar. At det forholder sig således, fremgår også af, at SK den 16. marts 1846 i et tilbageblik på forløbet noterer i NB:12, at han efter færdiggørelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* og de to artikler til *Fædrelandet* glædede sig til at anmelde Hverdags-Historien.* At Giødwad som anført »maa kunne bevidne« SKs 'påbegyndelse' af *LA* medio december 1845, skal ses i sammenhæng med, at han som udgiver af *Nordisk Literatur-Tidende*, der udkom med sit første nummer søndag den 4. jan. 1846, allerede i december måned har indsamlet eller fået lovning på kommende bidrag. SK har antagelig givet et tilsagn om at levere sin anmeldelse; men dette kan ikke tages til indtægt for, at han faktisk på dette tidspunkt var begyndt på bogen, kun kan vi med sikkerhed vide, at ideen var undfanget senest medio december. Dette sammen med JJ:415 og NB:12 peger i retning af, at arbejdet med anmeldelsen først for alvor kom i gang i januar måned efter nytår, jf. nærmere nedenfor, hvor sammenhængen med manuskriptmaterialet vil blive gennemgået.

Ifølge Bianco Lunos *Erindringsbog for 1846*, løbenr. 242, har »Magister S. Kierkegaard« bestilt »En literair Anmeldelse af 'To Tidsaldere'« den 4. marts. I begyndelsen af optegnelsen NB:7, dateret den 9. marts 1846, noterer SK, at »een af Dagene vil Trykningen af den 'literaire Anmeldelse' begynde.«* Den 29. marts, dagen før udgivelsen af *LA*, fremsendte han to eksemplarer af bogen til J.L. Heiberg, dels til denne selv, dels til »Hverdags-Historiens Forfatter«.*

Hverken det overleverede manuskriptmateriale til *LA* eller SKs efterladte journaler og notesbøger kan bidrage direkte til belysning af, hvornår præcis arbejdet med bogen blev påbegyndt; manuskripterne indeholder ingen dateringer, og i journalerne og notesbøgerne, hvor han omtaler arbejdet med *LA* og henter ideer og formuleringer, findes heller ingen dateringer. Derimod findes der i renskriften af forordet en datering, der fortæller, hvornår det blev skrevet, og dermed formentlig også, hvornår SK afsluttede eller var i den afsluttende fase af sit arbejde med *LA*. I ms. 5.1, der indeholder renskrift af titelblad, dedikation og forord, findes en slettet datering og signering af den færdige tekst, der lyder »Februar 1846. SK«. SK har oprindeligt skrevet og signeret et kortere forord (svarende til SKS 8, 9,1-10) og har først senere, tydeligvis under stort besvær, tilføjet resten (svarende til SKS 8, 9,10-16), hvorved forordet har fået sin endelige form. Den slettede datering kan betyde to ting: enten er det en direkte tidsfæstelse af, hvornår *LA* var færdigskrevet, eller det angiver to stadier i tilblivelsen af ms. 5.1, som kan bruges til at datere færdiggørelsen.

Det er dog muligt indirekte at indkredse tidspunktet for anmeldelsens påbegyndelse og dermed fastlægge tidsrummet for tilblivelsen med en vis nøjagtighed. Thomasine Gyllembourgs *To Tidsaldre* udkom som sagt den 30. okt. 1845, endnu mens SK var travlt optaget af færdiggørelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Der er rimelig grund til at formode, at bogen er skrevet i løbet af ganske kort tid; selv hvis det tidligste tidspunkt, nemlig medio dec. 1845, fastholdes som begyndelsestidspunktet, så er *LA* skrevet på mindre end 2½ måned, da Bianco Luno registrerer SKs bestilling den 4. marts 1846. Formentlig har han brugt endnu kortere tid. Den forholdsvis korte tilblivelsesperiode afspejles også i manuskriptmaterialet, der blot vidner om lokale vanskeligheder i skriveprocessen.

I journalen JJ noterer SK i optegnelsen JJ:404 fra januar 1846:

Vanskeligere end at skrive en heel Æsthetik er det at beskrive en enkelt Skuespiller, vanskeligere end at beskrive en enkelt Skuespiller er det at beskrive en eneste Præstation af ham. Jo mindre det Stofartige er (alt det om det chinesiske Drama og Middelalderens, og det oldnordiske, det spanske o: s: v: o: s: v:) desto vanskeligere er Opgaven, fordi Opgaven directe prøver Fremstillingskræfterne.*

Ordlyden og selve tankeindholdet går igen i kladden (ms. 3.3), hvor det indgår som en del af kapitel III, der bærer titlen »Udbytte for lagttagelsen af de tvende Tidsaldere«, mere præcist i beskrivelsen af novellens fremstilling af fru Waller. JJ:404 mangler datering, men JJ:415 er dateret »d. 7 Febr. 1846«, hvorfor optegnelsen senest er indarbejdet i ms. 3.3 kort tid før denne dato. Almindeligvis arbejder SK 'fortløbende', dvs. han forsøger næsten med det samme at renskrive sin tekst; hvis dette ikke lykkes, kasserer han det renskrevne, der så henlægges som kladdeforlæg for det næste forsøg. I modsætning til denne normale fremgangsmåde er kladden til LA mere gennemarbejdet, og den dækker i højere grad hele den trykte tekst. Det betyder, at han må have arbejdet på teksten et vist stykke tid, førend han er nået til det sted i ms. 3.3, hvor han indarbejder formuleringer og tanker fra JJ:404.

Herom vidner også de allerede nævnte optegnelser, hvori SK selv udpeger to datoer for påbegyndelsen af sin anmeldelse af *To Tidsaldre*. Den første af de tre relevante optegnelser er skrevet i forbindelse med færdiggørelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, hvor han dog ikke havde mere travlt, end at han havde tid til at begynde på LA og på de to artikler til *Fædrelandet*. Det drejer sig om »En lille faktisk Oplysning«, hvorefter LA blev påbegyndt »i medio Dec.« Den anden relevante optegnelse, JJ:415, er dateret 7. feb. 1846, og her skriver SK, at han samtidig med korrektoren på *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* udelukkende er begyndt på LA. Som allerede nævnt er dette ikke nødvendigvis i modstrid med »En lille faktisk Oplysning«. Endelig er der for det tredje optegnelsen NB:12 i journalen NB, der er dateret 16. marts 1846, hvor SK efter færdiggørelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* og de to artikler til *Fædrelandet* glæder sig til at annoncere 'Hverdags-Historien'. Ifølge SKs eget udsagn blev de to artikler, der blev offentliggjort henholdsvis 29. dec. 1845 og 10. jan. 1846, skrevet i juledagene.* Han kan derfor tidligst være begyndt på LA efter juledagene, på hvilket tidspunkt han også havde afsluttet *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* bortset fra »En første og sidste Forklaring«. Da som anført SK selv oplyser at være begyndt på LA samtidig med korrektoren på *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, er det rimeligt at antage, at han tog fat på arbejdet med anmeldelsen umiddelbart efter nytår i begyndelsen af januar 1846 på et tidspunkt, hvor korrekturlæsningen var indledt.

Antagelsen af, at SK allerede i begyndelsen af feb. 1846 har været meget langt i arbejdet med LA, understøttes af ms. 1.1. Det grå kladdehæfte er formentlig påbegyndt som renskrift, der så er blevet kasseret og efterfølgende har dannet kladdeforlæg for dele af ms. 4.1. Det fremgår af, at sidehenvisninger i ms. 1.1, der er tilskrevet i marginen, i ms. 4.1 er indføjet på rette plads i hovedspalten. Dertil kommer, at ordlyden i ms. 1.1, det gælder især på bl. [1], er lig den tilsvarende i renskriften s. 2 (ms. 5.2). Renskriften er dog efter alt at dømme baseret på ms. 1.1, skønt ms. 3.2 rummer kasseret tekst fra renskriften (ms. 5.2). Ms. 3.2 består af to løse blade, der er en variant til teksten s. [4]-[6] i ms. 6.2, og ud over disse to blade indeholder ms. 3 ikke spor af afsnittet »Indledning«, der indeholder kladde til afsnittene »Revolutions-Tiden« og »Nutiden«. Efter al sandsynlighed er ms. 3.2 blot henlagt sammen med de øvrige sammenhæftninger i ms. 3, hvor det hører hjemme mere efter sin skæbne end efter sin tilblivelse.

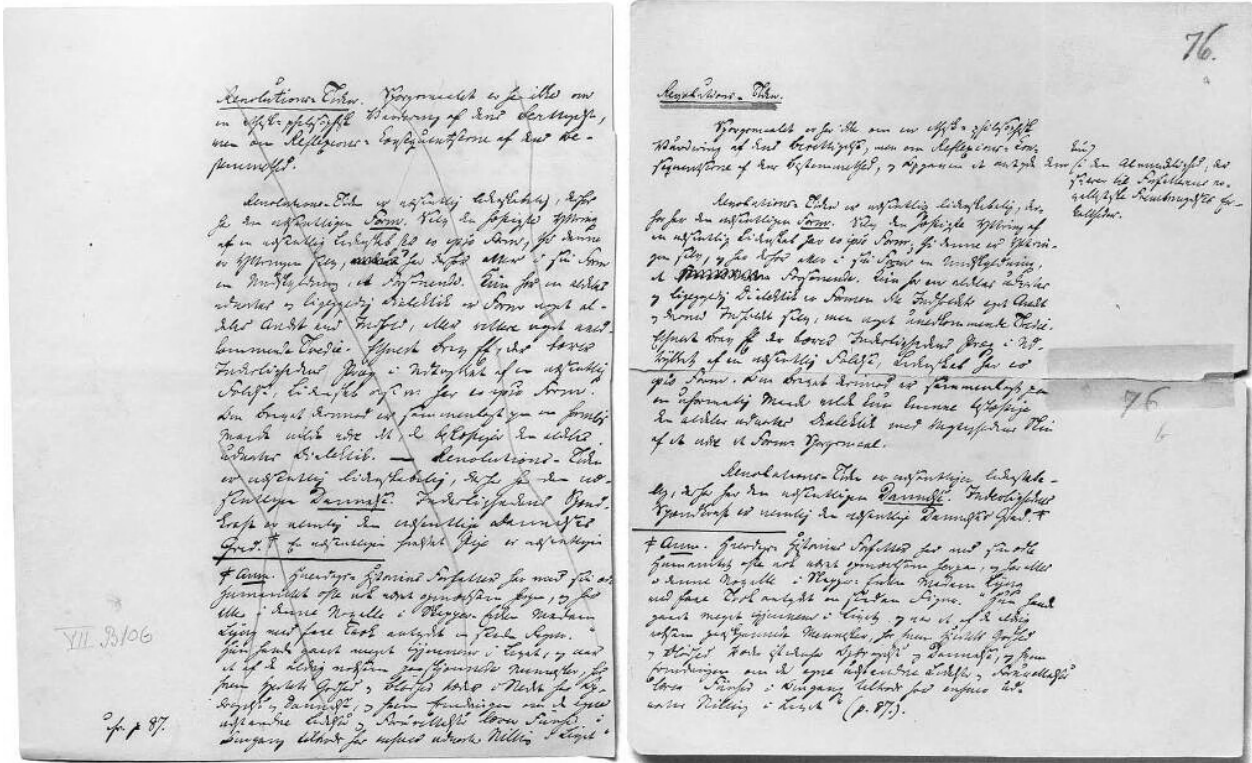
Kladden i ms. 1.1 er meget omfattende. Bl. [2r]-[11v] dækker stort set hele »Indledning« (SKS 8, 11-26). Bl. [12r] er ubeskrevet, og på bl. [12v] påbegynder SK den første kladde til kapitlet »Udsigt over Indholdet i begge Dele«, som allerede her har en overskrift, »Først en Oversigt over Indholdet / 1ste Deel Revolutionstiden«, der svarer til den endelige overskrift. Kladden standses allerede på bl. [13v], og de sidste fire blade i kladdehæftet er ubeskrevne. Efter at han har opgivet kladden i ms. 1.1, bl. [13v], forsøger han at renskrive bl. [12v]-[13v] i ms. 3.1, hvor kapitlet nu har fået sin endelige overskrift, »Udsigt over Indholdet i begge Dele«, og er blevet nummereret som »1.«

Ms. 3, der består af i alt fem sammenhæftninger, udgør en meget sammenhængende kladde, der stort set dækker hele LA. Af de tre første sammenhæftninger, mss. 3.1-3.3, er ms. 3.2 med sikkerhed påbegyndt som renskrift, hvilket fremgår af manuskriptets eneste paginering, nemlig »33« på bl. [1r], der stammer fra renskriften (ms. 5.2). Efter al sandsynlighed må også den første sammenhæftning, ms. 3.1, være påbegyndt som renskrift (jf. ovenfor), men er dog hurtigt blevet degraderet til kladde og afløst af endnu et forsøg på at renskrive på 'fri hånd'. Ms. 3.1 afsluttes med en længere marginaltilføjelse på langs ad bl. [6v]; denne marginal har fungeret som kladdeforlæg for den lange fodnote, som siden er blevet indarbejdet i renskriften ms. 5.2, s. 32 (SKS 8, 33,33 - 34,24-34). Formentlig allerede på bl. [2r] i ms. 3.2 er SK gået i stå med renskriften og har henlagt den som kladde. Marginaltilføjelsen på bl. [2r] indarbejdes siden som fodnote på s. [36] i ms. 5.2. Almindeligvis skriver SK ikke egentlig kladde til fodnoter; disse udarbejdes på fri hånd i renskriften. Herefter føres teksten videre i ms. 3.2 som kladde frem til bl. [8r] (bl. [8v] er ubeskrevet). Skønt ms. 3.2 færdiggøres som kladde, påbegyndes den efterfølgende sammenhæftning, ms. 3.3, som renskrift. For denne antagelse taler, at indhold og formuleringer i ms. 3.3 svarer til ms. 5.2, s. [50]-76, ligesom fodnoter, frem til bl. [12v] i ms. 3.3, findes på foden af siden med indvisninger. Ligeledes er teksten fortløbende i overgangen mellem mss. 3.2 og 3.3.

Ms. 3.4 er også kasseret renskrift. Det fremgår af bl. [1r], hvor SK med blyant har noteret »To Tidsaldre / p. 73«, en paginering, der stammer fra renskriften ms. 5.2. At ms. 3.4 først begynder svarende til renskriften s. 76, skyldes, at de to første blade i sammenhæftningen er klippet ud. Efter at ms. 3.3, der i første gennemskrivning er blevet ført frem til renskriften (ms. 5.2) svarende til s. 82, er blevet henlagt som kladde,

griber han tilbage og påbegynder ms. 3.4, hvad der svarer til bl. [11] i ms. 3.3 eller s. i 74 i renskriften (ms. 5.2). Ms. 3.4 kasseres og danner kladde for det tredje og vellykkede forsøg på at renskrive denne del af LA, hvad der svarer til passagen i renskriften ms. 5.2, s. 76, til ms. 5.3, s. 91. Denne passage, der dækker størsteparten af afsnittet »Revolutions-Tiden« og begyndelsen af »Nutiden«, har tilsyneladende voldt ham store vanskeligheder. Særlig begyndelsen af »Revolutions-Tiden« har krævet flere omarbejdelser.

SK har søgt at tilpasse ms. 3.4 til renskriften (ms. 5.2), s. 72, på den lettest tænkelige måde: han har klippet bl. [1] og [2] ud af ms. 3.4 og derefter lagt dem ind på rette plads i renskriften. Bladene i renskriften passer med de bladrester, der sidder tilbage i ms. 3.4 efter afklipningen, ligesom bogstavrester på recto- og versosiderne af bl. [1] viser, at de oprindeligt har siddet i denne sammenhæftning. De to blade har derefter udgjort s. 73-[76] i renskriften. Flytningen af de to blade tilfredsstiller dog ikke SK; han sletter s. [76] med blyant (se illustration 4)

4. Den oprindelige s. [76] i renskriften, slettet med blyant, og renskrevet på s. 76 (ms. 5.2, bl. [39r])

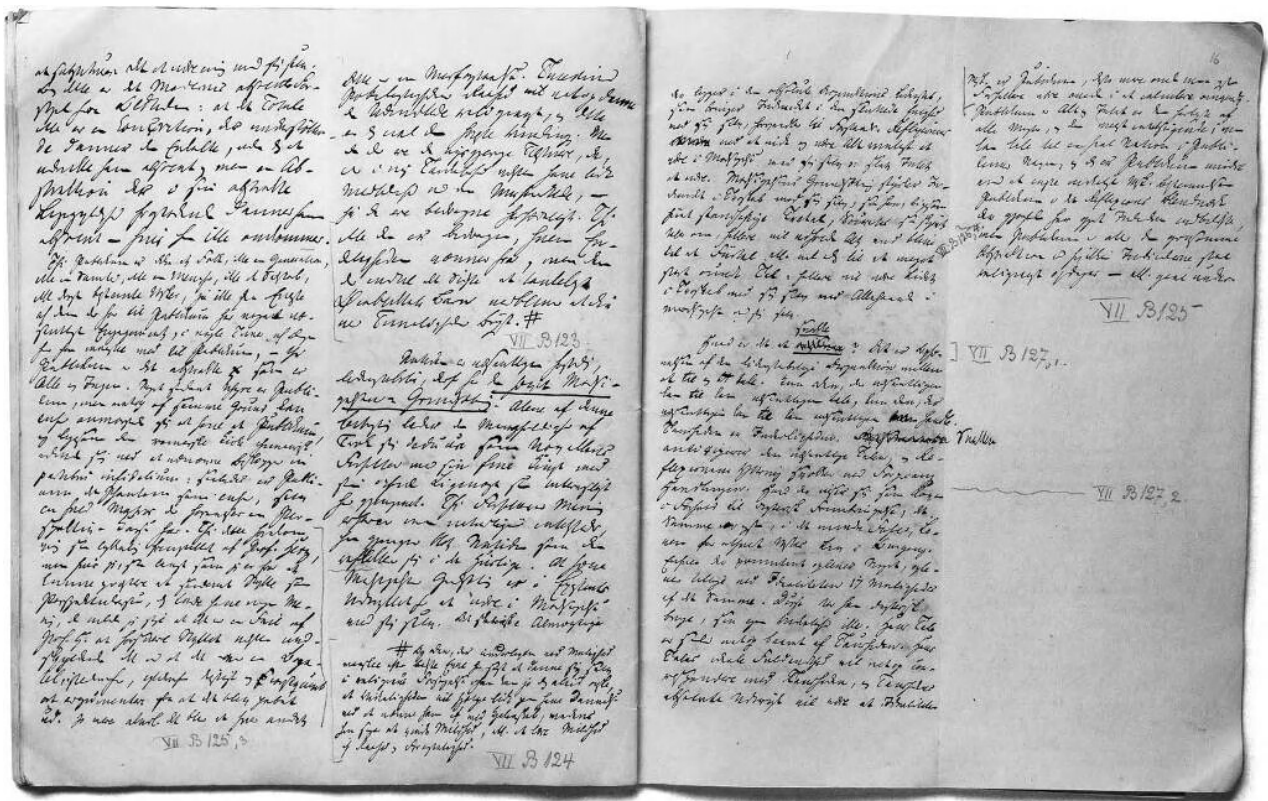
, hvorefter han på et løst blad endnu engang renskriver både s. 76 og [77]. To forhold viser, at den vellykkede renskrivning foretages på et løst blad (skønt samme papir som resten af ms. 5.2), og at den også omfatter den oprindelige s. [77]: S. [76] slutter ikke med samme ordlyd i den endelig version som i det slettede forlæg, og hvor den gennemgående paginering af renskriften sker med de ulige tal på bladens rectosider (højresider), så er omskrivningen pagineret med det lige tal på bladets rectoside.

Hvorvidt SK, efter at han har kasseret ms. 3.4 som renskrift og henlagt det som kladde, har ført ms. 3.4 videre frem til slutningen af ms. 3.5 (hvilket i så fald må betyde, at ms. 3.5 ikke kan være påbegyndt som renskrift), eller hvorvidt han med det samme har søgt at løse vanskelighederne på dette sted i tilblivelsen, vides ikke. Ms. 3.5 slutter på bl. [6r] i sammenhæftningen, og de sidste to blade, [6v]-[7v], er ubeskrevne. De første fire blade er klippet ud af manuskriptet, men de er ikke som bl. [1]-[2] fra ms. 3.4 blevet klippet ud og på den måde forsøgt indpasset i renskriften. Ms. 3.5 er skrevet på andet og mindre papir end ms. 5.3, altså den del af renskriften, hvortil det danner kladdeforlæg. At bladene har været beskrevet, fremgår af bogstavrester på de bladrester, der sidder tilbage i ms. efter bortklipningen.

Vanskelighederne sætter sig også videre spor i ms. 3.5. Ms. 3.4 ender nederst på bl. [10v], hvorfor ms. 3.5 kan være en direkte fortsættelse af ms. 3.4. I givet fald er ms. 3.5 ikke påbegyndt som renskrift. Ms. 3.4 kan være kasseret ved slutningen, og i så fald synes ms. 3.5 at være et nyt forsøg på at skrive rent med det samme. De fire afklippede blade forrest i ms. 3.5 kan tyde på, at SK først har skrevet direkte videre fra ms. 3.4 til ms. 3.5, og da det ikke er lykkedes tilfredsstillende, har han dernæst forsøgt at tilpasse ms. 3.5 ved afklipning. Også marginaltilføjelsen på bl. [3r] vidner om vanskelighederne på dette punkt i tilblivelsen. Marginalen, der i første omgang var tilføjet mod bogens slutning (svarende til SKS 8, 92,28), altså dér hvor SK opsummerer sin gennemgang af *To Tidsaldre*, flyttes frem til bl. [1v], svarende til begyndelsen af afsnittet »Nutiden« (SKS 8, 26f.). Bl. [3v]-[4v] præges af lignende vanskeligheder, der kommer til udtryk ved,

at et afsnit og en længere marginaltilføjelse begge er slettet med blyant. Teksten i ms. 3.5 er ikke sammenhængende og dækker tre dele af afsnittet »Nutiden«, nemlig hvad der svarer til i nævnte rækkefølge SKS 8, 69,15-73,26, 92,9-100,9 og 75,4-20.

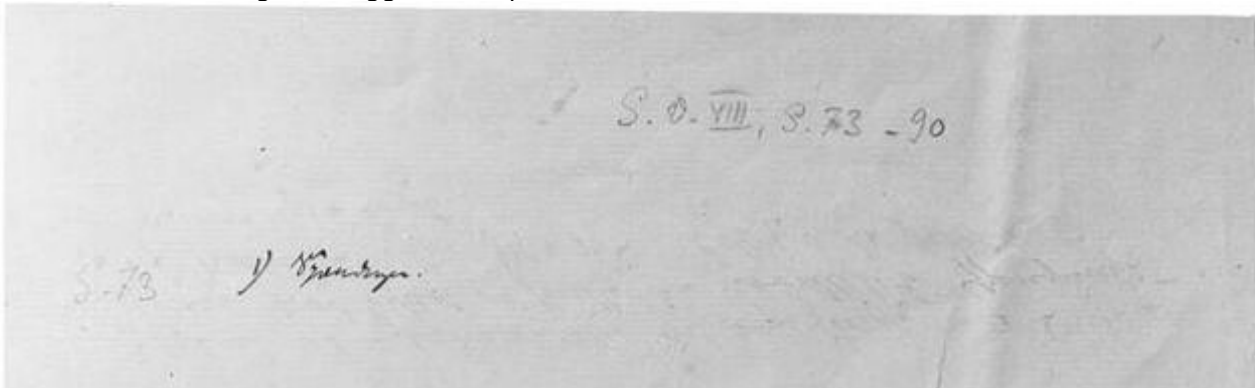
Efter at SK har kasseret ms. 3.5, henlægges det og tjener herefter som kladde til ms. 4.1, det grå kladdehæfte med løse, indlagte blade. Ms. 4.1 omfatter omtrent den sidste tredjedel af LA; det påbegyndes som renskrift, hvad der dels fremgår af pagineringen »87.« af bl. [2r], der stammer fra renskriften, dels af ordlyden, der på de første blade i alt væsentligt svarer til ordlyden i renskriften, ms. 5.3, og i førstetrykket (SKS 8, 66). Frem til bl. [5r] forløber renskrivningen, som den skal, men derefter begynder teksten at afvige fra den endelige renskrift, og SK begynder at tilføje længere passager i marginalsalten, ligesom han har foretaget redigeringen i form af sletninger i hovedspalten. På bl. [6v] har han med blåkridd indvist et løst blad, ms. 4.1.1, der er skrevet på samme type papir som ms. 3.5. Det løse blad kan muligvis være et af de afklippede blade i ms. 3.5; teksten i ms. 4.1.1 svarer i hvert fald til den anden af de tre ovennævnte lakuner, der findes i ms. 3.5. Det løse blad, ms. 4.1.2, er derimod ikke fra ms. 3.5, skønt teksten vedrører den del af LA, som dækkes af ms. 3.5. Bl. [1v] i ms. 4.1.2 er ubeskrevet, hvorfor bladet må være udarbejdet selvstændigt og lagt ind mellem bl. [8v] og [9r] i ms. 4.1 som en tilføjelse. Bl. [8v]-[9r] præges af arbejdet med kladden; begge marginer er udfyldt af en lang tilføjelse, og på foden af bl. [8v] har SK med blyant skrevet og senere slettet en redaktionel bemærkning: »Dette henhører til det om: Misundelse«. Også bl. [14v]-[15r] (se illustration 5)

5. Den lange marginaltilføjelse i sidste del af kladden til »Nutiden« (ms. 4.1, bl. [14v]-[15r])

vidner om, at renskriften på fri hånd er opgivet til fordel for udarbejdelsen af en fyldig kladde.

Mellem bl. [14v] og [15r] ligger en disposition (se illustration 6)

disponeringen af teksten i øvrigt. Fra bl. [16] synes SK ikke at have haft nævneværdige vanskeligheder ved at færdigskrive kladden. På dette punkt i tilblivelsen indarbejder han to optegnelser fra journalen JJ. Den første er JJ:422, hvori han skriver:

Den *litteraire Foragteligheds* Begreb lader sig bestemme ved følgende Prædikater: den er uden Idee-Berettigelse, selv om den har noget Talent, uden Livs-Anskuelse, feig, trællesindet, fræk, pengebegjerlig(...) *

I en anden optegnelse, JJ:428, taler SK om, hvor lille honoraret for navnkundige forfattere er, mens derimod »Drikkepengene, der falde af til de litteraire Sjouere, [er] meget betydelige. Jo mere foragtelig en Literat er nuomstunder, desto mere fortjener han.«^{*} Den 'litterære foragtelighed' og »de litteraire Sjouere« behandles som tema hen mod slutningen af LA, hvor SK opsummerer sine refleksioner over forholdet mellem pressen og publikum. Denne passage findes ikke i kladden, ms. 3.5, hvor den antagelig har stået på de fire blade, der mangler i begyndelsen af dette manuskript. I ms. 4.2 findes denne del af LA i form af den lange marginaltilføjelse, der løber fra bl. [14r] til [16r], og som sandsynligvis er baseret på de fire blade, der er fjernet fra ms. 3.5.

Om end den sidste del af ms. 4.1 kommer rask fra hånden, og kladden i store træk svarer til renskriften, så volder renskriften, ms. 5.3, igen vanskeligheder de samme steder som i kladden. De første ti blade af ms. 5.3 forløber uden store problemer; det eneste større indgreb er på s. 99-101, hvor en længere passage er slettet med blyant. På s. [108] (bl. [12]) begynder de første vanskeligheder. Siden er slettet med blyant. Den første gennemskrivning af denne side har tilsyneladende været, som SK har ønsket det, senere er han vendt tilbage til siden og har skrevet tre tilføjelser, der udfylder hele marginalspalten på denne side. At den endelige renskrivning er foretaget senere, fremgår af pagineringen, der i den endelige version er 108 på bladets rectoside (i modsætning til den omgivende paginering, hvor det ulige tal står på rectosiden). Bortset fra en slettet paginering vidner den ubeskrevne versoside også om den senere redigering af bl. [12]; s. 109 i ms. følger på bl. [13r] og ikke på bl. [12v], som den ville have gjort, hvis redigeringen havde fundet sted i direkte forlængelse af den oprindelige s. [108]. Fra s. 108 og frem til s. 133 forløber renskriften igen uden store vanskeligheder; på s. [112] har SK slettet et mindre afsnit med blyant, og på s. 125 er der tilføjet to længere afsnit i marginalspalten. Overgangen s. 133-134 er, som det var tilfældet med bl. [12], et resultat af samme redigering: Bl. [25v] (dvs. den oprindelige s. 134) er ubeskrevet, hvilket tyder på, at hele bl. [25] er blevet omskrevet og betragteligt forkortet. Ligesom det var tilfældet ved omskrivningen af bl. [12], må redigeringen af bl. [25] også være foretaget senere, altså efter at SK er nået et stykke videre med den sidste del af ms. 5.3. Det fremgår af den ændrede paginering: Forkortelsen af bl. [25] har betydet, at fra og med bl. [26r] er renskriften pagineret med lige tal på rectosiderne (højresiderne), der ellers i hele den foregående del af ms. 5.3 er pagineret med ulige tal på rectosiderne. Det er det ubeskrevne bl. [25v], der har bragt tællingen ud af sin vanlige takt; teksten på det omredigerede blad har passet ubrudt til den efterfølgende, og det har derfor været lettere at ændre pagineringen. På bl. [28r] har SK slettet tekst med kraftige blyantssløjfer og i to tempi erstattet det slettede i marginen; også på bl. [31r] er slettet tekst i to omgange blevet erstattet af marginaltilføjelser. Endelig præges opslaget bl. [31v]-[32r] af en lang marginaltilføjelse, der løber over begge sider.

»Indledning« er tilsyneladende skrevet alene med forlæg i ms. 1 (se illustration 7)

S. v. VIII, S. 25-

fængsel med Broderen med sig selv og sit Barn ~~der~~ til
~~der~~ Minde om Lørdag, forude vi det all.
 Høst, lever Elendige (de alle Næsten Jævn)
 i idyllisk Red og Lykke af Frøindvige, den
 Broderlyst og Lykke i en vordende Bøllegerne, for
 Gys fra skænderige til at fælle, fælle til 3
 og. og god til det for: en god ind alle blende
 fælle, de ude vi en fængsel Bøllegerne i
 al Broderlyst ( ) all. en Barn: vordende
 Fællegerne ( ) all. fælle i Bøllegerne
 Broderlyst ( )

i en idyllisk omfæ-
ngelse.

(fængsel omfæ-
ngelse, fælle
fælle)

Lørdag

VII B97

7. Det første udkast til »Indledning« (ms. 1.1, bl. [1r])
, da ms. 2.2 (se illustration 8),

skrevet på bl. [1v]. Til forordet har SK først på versosiden af ms. 4.1.5 (rectosiden er ubeskrevet) skrevet et udkast, der i komprimeret form rummer de elementer, der genfindes i den endelige version af forordet; det bærer overskriften »Forord.« og lyder:

Denne Anmældelse er oprindeligen bestemt for nordisk Literatur-Tidende. Den blev meget for stor. Intet andet Tidsskrift eksisterer, saa lad dette ogsaa være en Reflex af Nutiden i Omgivelsen ved den psykologiske Consequents: at en Anmældelse af mig bliver uforholdsmæssig stor, og at Anmædelser nu omstunder maa udgives som en Bog for sig selv.

På grundlag af dette korte udkast skriver SK i ms. 4.1.5 en ny kladde til forordet; nu fylder det de tre sidste blade, bl. [1v]-[2v], af ms. 4.1.5, det første (bl. [1r]) er ubeskrevet. Her tilføjes flere af de momenter, der behandles i LA. Som ms. 4.1.5 bærer også dette ms. overskriften »Forord.«

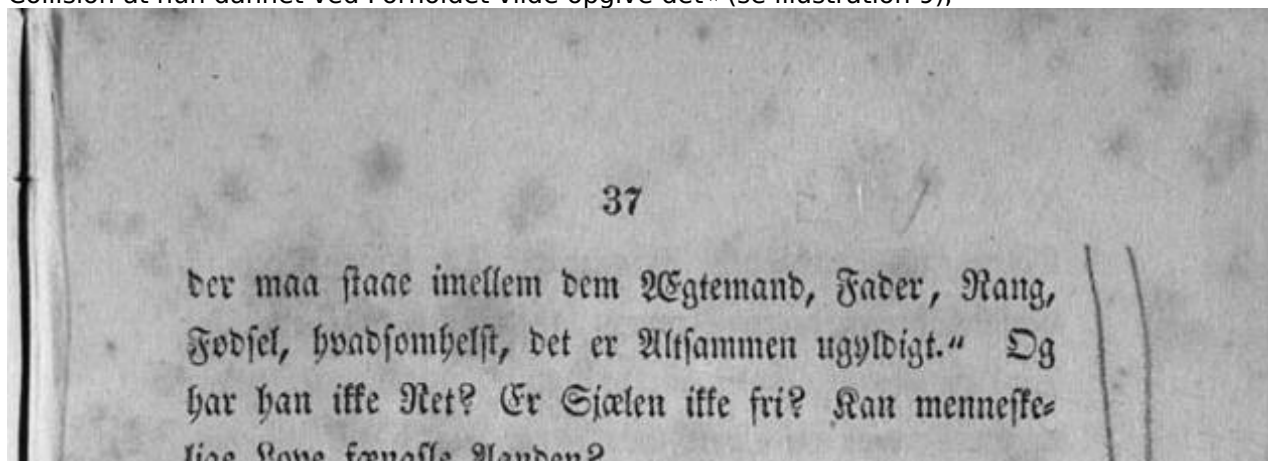
Dedikationen overføres uden problemer til renskriften, ms. 5.1, og der foretages ingen afgørende ændringer. Forordet volder derimod SK de allersidste kvaler med LA (se illustration 7). Den første halvdel af forordet indføres uden videre i ms. 5.1, mens den anden halvdel først tilføjes, efter at SK har dateret og signeret det. Derefter slettes hele denne anden halvdel, der så erstattes af en ny; det sker ikke uden problemer, da også denne sidste del præges af mange ændringer og sletninger. Den slettede datering angiver, at renskrivningen af forordet må være påbegyndt og i første omgang afsluttet ultimo feb. 1846. Senere, altså i løbet af de tre første dage af marts (jf. registreringen 4. marts 1846 hos Bianco Luno), er SK vendt tilbage til ms. 5.1, har slettet datering og signering og med tilføjelser og ændringer færdiggjort den endelige version af forordet.

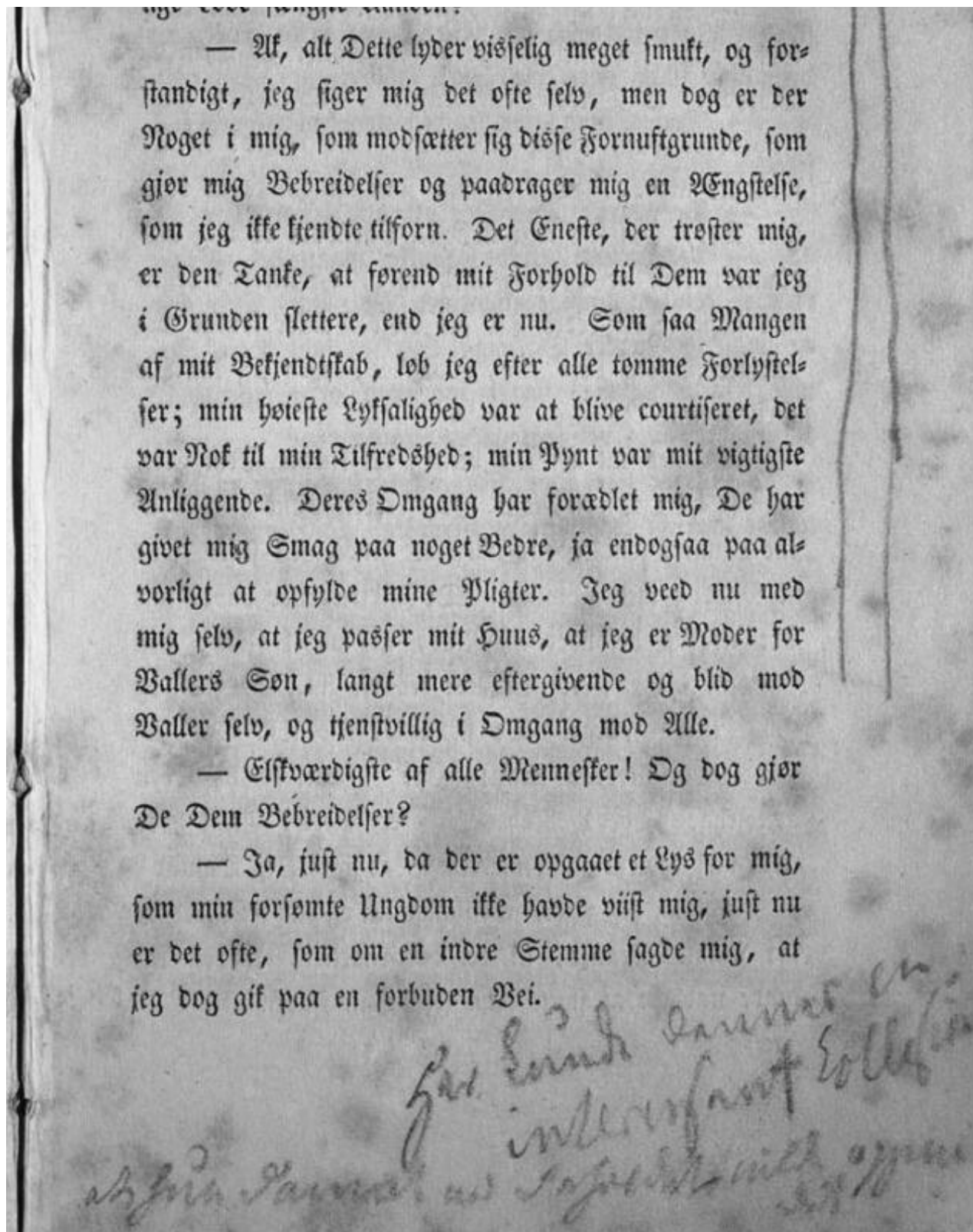
Den første og daterede del af forordet i ms. 5.1 er skrevet med ms. 4.1.4 som forlæg og har altså i første omgang tilfredsstillet SK. Senere har han skrevet en længere og mere elaboreret kladde, ms. 4.1.5, der altså danner forlæg for den endelige version. SK undlader dateringen i sin sidste gennemarbejdning af forordet og nøjes med en signering, hvad der også svarer til førstetrykket (SKS 8, 9).

Om end LA sine steder bød på ganske mange vanskeligheder undervejs i tilblivelsen, så er tilblivelseshistorien dog forholdsvis kort. Hvis det antages, at SK undfangede ideen til LA medio dec. 1845, og dette sammenholdes med den slettede datering i forordet (ms. 5.1), da har han brugt godt to en halv måned på at skrive sin anmeldelse af fru Gyllembourgs *To Tidsaldre*. Mere sandsynligt er det dog, at tidsrummet for tilblivelsen kan indsnævres yderligere: i dec. 1845 var SK optaget af færdiggørelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, og han skrev de to artikler til *Fædrelandet*. SK nævner selv, at manuskriptet til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* blev indleveret til Bianco Lunos bogtrykkeri »et Par Dage før Juul«. Tages der hensyn til SKs øvrige arbejder, er det mere sandsynligt, at han først er begyndt på LA primo jan. 1846; det betyder, at han har skrevet sin anden, lange anmeldelse på ca. syv uger.

Kierkegaards håndeksemplar af *To Tidsaldre*

SKs eget eksemplar af *To Tidsaldre* blev solgt på auktionen efter hans død (jf. ktl. 1563) og befinder sig i dag i afdelingen for Rare Books and Special Collection Division på McGill University Library i Montreal, Canada. Bogen indeholder understregninger i teksten, talrige markeringer og i alt fire tilskrevne bemærkninger i marginen på 84 af bogens i alt 285 sider, alt sammen udført med blyant. Tilskrivningerne findes på siderne 20, 37, 53 og 64 og lyder henholdsvis: »det Prophetiske cfr p. 64.«, »Her kunde dannes en interessant Collision at hun dannet ved Forholdet vilde opgive det« (se illustration 9),

9. Den længste af de fire blyantstilskrivninger i SKs eget eksemplar af *To Tidsaldre*
»Det er i Lusards og Claudines Nærværelse« samt »cfr p. 20«.

De steder i *To Tidsaldre*, hvor SK har foretaget tilskrivninger, har han gjort brug af i LA på følgende måder. I *To Tidsaldre*, s. 20, hvor han har markeret Ferdinand Vallers replik til Claudine, har han citeret denne »prophetisk forudsagte Opgave« i SKS 8, 27,31-33 (»At Erindringen herom maatte være nok til at udfylde Livet for et Fruentimmer, der forstod at elske og paaskjønne det Herlige«); i *To Tidsaldre*, s. 37, findes den største af tilskrivningerne nederst på siden under fru Vallers replik til advokat Dalund: »Ja, just nu, da der er opgaaet et Lys for mig, som min forsømte Ungdom ikke havde viist mig, just nu er det ofte, som om en indre Stemme sagde mig, at jeg dog gik paa en forbuden Vei.« Denne replik gengives indirekte i SKS 8 45,31-46,3 med omtale af 'Collisionen' i den tilhørende fodnote. Endelig skal nævnes, at den tredje af de fire tilskrivninger i *To Tidsaldre*, nederst på s. 53, med tilhørende markering af Ferdinands replik (citeret i kommentaren til 27,28) kan forbindes med SKS 8, 27,28f. (»hans Udvikling af Tidens frivole Anskuelse om

4. Udgivelsesmåde

LA blev udgivet af SK i kommission hos C.A. Reitzel.* Dette indebar, at han selv forestod produktionen, dvs. traf aftale med Bianco Luno og betalte udgifterne til papir og trykning, hvorefter Reitzels boghandel mod en kommissionsafgift stod for salget og afregnede med SK, efterhånden som bøgerne blev solgt.*

I august 1847 overtog C.A. Reitzel restoplagene af kommissionsbøgerne, heriblandt *LA*, mod en betaling af 1200 rd., hvilket betød, at SK ikke længere selv fungerede som forlægger, men i stedet modtog et på forhånd aftalt honorar.* De 1200 rd. svarer omtrent til 33% af udsalgsprisen på restoplaget af de bøger, Reitzel overtager. I et udateret brev specificerer SK over for Reitzel restoplagenes størrelse forud for aftalens indgåelse.* Dette brev må være skrevet tidligst den 30. juli 1847, da det omtaler et brev af samme dato til SK fra Bianco Luno, hvori denne besvarer en forespørgsel angående oplagstallene for *Begrebet Angest* og *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. * SKs forespørgsel var udsprunget af en opgørelse fra Luno til Reitzel, dateret 9. juli 1847, hvor den del af restoplagene, der beror hos Luno, findes anført, men ikke for de to nævnte skrifter.* Reitzel har derpå tilføjet tallene for de restoplag, der beror hos ham, og ladet opgørelsen tilgå SK, der har noteret sig manglerne, hvorefter Luno i det nævnte brev af 30. juli supplerer de ønskede oplysninger. Disse informationer stemmer overens med og danner grundlag for SKs oversigt i brevet til Reitzel, hvoraf det fremgår, at restoplaget for *LA* er 224 eksemplarer hos Reitzel og 170 hos Luno, i alt 394. På dette tidspunkt er der altså solgt beskedne 131 eksemplarer. Denne kendsgerning giver SK anledning til at bemærke følgende i samme brev:

Overhovedet seer jeg dog nu, ved ret engang at tage den Sag frem, at der, med Undtagelse af den 'litteraire Anmeldelse' endda ikke er solgt saa daarligt.

Ifølge Bianco Lunos *Erindringsbog for 1846*, løbenr. 242, betalte SK for papir og trykning 83 rd. 84 sk.* Med udgangspunkt i ovenstående er det således muligt at beregne bogens økonomi.

Hvert eksemplar kostede 3 mk. (svarende til 48 sk.), hvilket indbragte SK i alt 65 rd. 48 sk. for salget af de 131 eksemplarer, hvorfra skal trækkes kommissionsafgiften på 16 $\frac{2}{3}$ %, svarende til ca. 11 rd. Tilbage til SK bliver ca. 54 $\frac{1}{2}$ rd. for den del af oplaget, der blev solgt i kommission. Hertil skal lægges de 33% af restoplagentes udsalgspris, hvilket anslået svarer til ca. 74 rd. Sammenlagt har *LA* altså indbragt SK ca. 128 $\frac{1}{2}$ rd. Når omkostninger til papir og trykning fratrækkes, har bogen indbragt ham en nettofortjeneste på ca. 45 rd.

Det fremgår af en forlagsreklame fra C.A. Reitzel, der findes trykt i *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (1859), at *LA* endnu 13 år efter udgivelsen stadig kunne købes hos Reitzel, og det til den samme pris, 3 mark, dvs. 48 sk., som da den udkom.

Der blev i SKs levetid ikke foranstaltet nogen oversættelse af *LA*.